

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№39
(19229)

2019 чылдың
апрель 11
четверг

Хүннүн үнери — 05:36
Ажары — 19:27
Хүн дурту — 13:51

Садар өртээ хостуг 12+

р-ниң Чазаның төлөвилелдери боттаныышкында

ХӨГЖҮЛДЕНИНҢ ДЕМИР-ОРУУ

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-уу: «Курагино — Кызыл демир-төлөвилелдин боттандыры, ону дагдыныкчы тывылган. Ол анык демир-оруктары» ажык-арлиг ниитилел. Бо дээрге бистиң бикавыстың чаа эпохазы, чаа дээрзинге бүзүрөңер!» — деп аныктыды интернетте социал перге тарай берген.

Курагино — Кызыл демир-оруктуң туракшаландырынын, ону кым азы организация тударынын айтыры илелди боттандырынга элээн ылдар дургузунда шаптараазын келгени билдингир-ле болгай. а улуг экономиктиг ужур-дузалыг о-орук тудуунун чиңгине дагды-ы «Россияның демир-оруктары» акционерлиг ниитилел болганы бо илелдин боттанырынга бүзүрелди

берипкен. «Россияның демир-оруктары» ажык акционерлиг ниитилелдин чиңгине директору — баштаар чериниң даргазы Олег Белозеров биле «ТЭПК «Кызыл — Курагино» акционерлиг ниитилелдин чиңгине директору Руслан Байсаров Тываже демир-орукту тударынын дугайында керээге аттарын салганнар. Бо болуушкунга РФ-тиң экономиктиг хөгжүлдениниң сайыды Максим Орешкин биле Россияның транспорт сайыды Евгений Дитрих киришкеннер.

«Россияның демир-оруктары» ажык акционерлиг ниитилелдин Чиңгине директору Олег Белозеровтуң массалыг информация чепсектеринге дыңнатканы-биле, төлөвилелди 4-5 чыл дургузунда боттандырыптар аргазы бар. Чүгле демир-оруктуң бодун тударынга, 2017 чылда өртектер-биле санаарга, 126,6 миллиард рубль акша херек деп «Россияның

демир-оруктары» ажык акционерлиг ниитилелдин харысалгалыг ажылдакчылары улам тодаргайлаан.

ТЭПК «Кызыл — Курагино» акционерлиг ниитилелдин чиңгине директору Руслан Байсаровтуң чугаалааны-биле алырга, төлөвилелди ниитизи-биле боттандырынга 360 миллиард рубль инвестиция акша-хөреңгизи үнер, демир-орук тудуунга күрүне акша-хөреңгизин хаара тударын планнавайн турар. Ынчангаш инвесторларның акша-хөреңгизин демир-орук тудуунга хаара тудар апар.

Массалыг информация чепсектеринде ажык медээлерде дыңнадып келгени-биле алырга, Курагино — Кызыл демир-орук кончук нарын тудуг. 136 көвүрүгнү, демир-орук адаа-биле суг эрттирер кончук чоон 326 хоолайны салыр, 7 тоннельди (узуну 3,1 км тоннель оларның (Уланчызы 2-ги арында). ➡

Хүннүн медээлери

ӨРТКЕ УДУР ХЕМЧЕГЛЕР

Тывада өртке удур шалыпчы айны чарлаан. Чаңгыс неделя дургузунда чурттакчылыг девискээрлерден ырак черлерде 8 өрт демдеглеттинген. Ооң кол чылдагааны, кижилерниң от-көс-биле оваарымча чок хамаарылгазындан болуп турар. Ниитизи-биле Россияның 35 регионунда өртке удур онза байдалды чарлаан. Өрт айылын эскерип каан таварылгада ОБЯ-ның 101 биле 102 телефоннарынче долган, дыңнадыры чугула.

МАЛ ООЛДААШКЫНЫ КИДИН ТҮЛҮК

Республиканың көдээ ажил-агый яамызынын дыңнадып турары-биле, бо хүннерде шээр малдың 60 хуузу оолдапкан. Апрель 8-тиң көргүзүглеринде анай-хураганның саны 330 муң четкен. План езугаар шээр малдың 538 муң баш чаш төлүн камгалап алыры көрдүнген. Мал оолдаашкынынын үезинде 647 малчын коданнарга, ооң иштинде «Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг» губернатор төлөвилелиниң киржикчилери 89 эгелеп чоруур малчыннарның суг хандырылганын шери кезээниң суг сөөртүр автомашиналары улуг дузаны чедирген.

МЕРГЕЖИЛДИН ТЕРГИИННЕРИ

«Аныяк профессионалдар» (World Skills Russia) VII Национал чемпионаттың шилилге чадазы Россияның аңгы-аңгы регионнарында эртип турар. Тюменьге апрель 9-тан 18 чедир шилилде чадазынга Тывадан Олеся Салчак биле эксперт Надежда Балдар киржир. Оон аңгыда Кызылда тудуг техникумунун студентизи Күдер Кара-Сал биле эксперт Шолбан Ооржак Томск облазынче аътаныпканнар. Олар чемпионаттың «Чазаныр ажил» талазы-биле шилилде чадазынга киржир. Шилилде чаданын түңнелдери апрель 25-те билдинер. Национал чемпионаттың тилекчилери Казанга майда болур чемпионаттың түңнел чадазынга киржир.

АЯННЫГ НОМЧУЛГА МӨӨРЕЙИ

Бүгү Россияда бо чылын хөйге билдингир чогаалчы, хөй-ниитижи, Санкт-Петербург хоорайның хүндүлүг хамаатызы Даниил Гранинниң 100 харлаанын делгереңгейи-биле демдегеп эрттирп турар. Тывага апрель 12-де А. Пушкин аттыг национал ном саңына «Чогаалчы-биле бир хүн» деп хемчег эртер. Аңаа аныяк-өскөн аразына номга сонургалды оттурар сорулга-биле уран номчулга мөөрейин чарлаан.

КОСМОНАВТЫЛАР ХҮНҮНДЕ

Тываның Алдан-Маадыр аттыг национал музейинге апрель 12-де Космонавтылар хүнүнге тураскааткан квест-оюн болуп эртер. Аңаа октаргай, космос, сылдыстар делегейинге сонургалды оолдар, уруглар идепкейлиг киржир.

«ШЫН» — ТӨӨГҮЛҮГ СОЛУН

«Шын» солуннун 2019 чылдың чагыдылгазы Тываның почта салбырларында бо хүннерде чоруп турар. Ынчан «Шын» үезинде чагыдып алырынче республиканың 4-чоок булуңнарында чурттап турар хүндүлүг чонувусту, кижилеривисти, номчукчуларыны кыйгырдывыс! Иргим эш-өөр! Ынак солунунарны бажындан-даа үнмейн, дып алыр чаа арга база тыттып келген. Чүс-чүс километр чурттап турар чоок кижилеринерге, эштеринерге бе-

лек кылдыр, podpiska.pochta.ru сайтыны таварыштыр солунну чагыдып берип болур силер.

	ИНДЕКСТЕР	1 айда	3 айда	6 айда
Хууда чагыдыкчылар	П6855	167,39	502,17	1004,34
Будурулгелер болгаш организациялар	П6860	175,44	526,32	1052,64
Редакциядан чагыдарга	—	96	288	576

Солун дамчыштыр чарлалдар, байыр чедиришкннерин төлөвилел кылып болур. Электроннуг почта: reklamashyn@mail.ru. Тел. 8-923-552-20-70. Солунну чиик өртекке чагыдып алыр органы эрттирбе! Чагыдылгаже далаш!

Чагыдылга-2019

Чазак Даргазы социал
четкилерде

БИЛЕКТИ СЫВЫРЫНГАШ, АЖЫЛДААР

Орук четкилеринге хамаарышкан национал төлөвилел саң-хөө талазы-биле эң-не элбек сан-түннүг болуп турар – 2024 чылга чедир 2,5 млрд рубльди аңгылаары көрдүнгөн. Ындыгдаа болза ук акша-төгөрик бөлөн, оларны бо дораан ап алыры арткан деп билииштин звес-тир. Төлөвилелдерге кайы хире каш акша-түн көрдүнгөнин чылдың

арга – ону федералдыг өнчүже киригеш, катап тургузары. Оон аңгы база бир тема, Кызыл-Эрзин автооруу. Ол ышкаш бистиң аэропортувус таварыштыр бүгү делегей чергелиг авиааргыжылганы ажыдары база демир-орук тудуун катап эгелээр талазы-биле РФ-тин Чазаның Даргазы Д.А. Медведевтин даалгаларын база сайгарып көрдүвүс – деп, апрель 9-та интернетте бодунуң блогунда Чазак Баштыңы Шолбан Кара-оол бижээн.

Ооң социал четкилерде хүн бүрүдө кылып чорудуп турар ажыл-чорудулгазын хайгаарал номчуп турар улус Шолбан Кара-оолду деткип, харыы комментарийлерни бижип турар. Оларның аразында Тываның улустуң чогаалчызы Николай Куулар мынчаар бижээн:

Nikolai Kuular

Оруктар чок болза, оларның септелгезин үезинде кылбас болза, республиканың эң озалааш, ырак булуңунарын теп-биле харылдаштырбас болза, сайзырал дугайында утуп болур. Ынчангаш конугу чугула айтырыгларны чугалажып турган-дыр, Чазавыс даргазы.

34. Нравится Ответить Еще

ЧУРАГАЙЛЫГ ТЕЛЕДАМЧЫДЫЛГАЖЕ ШИЛЧИЛГЕ

Тывада муң ажыг өг-бүлеге чурагайлыг телерадио-дамчыдылгаже коштунар дериг-херексел садып алырынга дуза херек. Бөгүн Республика Баштыңы Шолбан Кара-оол чурагайлыг ТВ биле радиоже шилчиинге белеткел ажылдарының дугайында аңгы чугааны регион чазаның хуралында чоруда-рын дааскан.

Бөдүүн телевизорга чурагайлыг сигналды хүлээп алыр кожар чүүлү садып алыр аргазы чок берге байдалдыг өг-бүлөлөрже онза кичээнгеи угландыра-ры чугула. Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының көргүзүү-биле алырга, республикада ыңдыг 1138 өг-бүле бар.

Назылап кыраан, чааскаан чурттап турар кижилер, 1-ги база 2-ги бөлүктүн инвалидтери, инвалид ажы-төлдүг, эвээш орулгалыг, хөй ажы-төлдүг өг-бүлөлөр дуза херек чуртта-чылар санынче кирип турар. Чурагайлыг дамчыдылгаже бүрүнү-биле шилчиин хүн –

июнь 3-ке чедир ол өг-бүлөлөр теледамчыдылга чок артпас уjurлуг деп, Шолбан Кара-оол сагындырган.

Апрель 15-те, дараазында аппарат хуралында, ол талазы-биле делгереңгей медээни манап тур мен – деп, Шолбан Кара-оол Москвага сургакчылап тургаш, бодунуң оралакчыларына тускай даалгалыг бижикти бодунуң социал четкиде блогунда арттырган.

Чурагайлыг сигнал кирбес черлерге Барыын-Хемчик кожуунда Аяңгаты, Чөөн-Хемчик кожуунда Хорум-Даг, Элдиг-Хем, Кирбиин-Сарай, Каа-Хем кожуунда Үжеп-Аксы, Катазы, Кызыл кожуунда Үш-Белдир, Мөңгүн-Тайга кожуунда Тоолайлыг, Би-Хем кожуунда Билелиг, Севи, Тере-Хөл кожуунда Белдир-Чазы, Оттук-Даш, Тал, Тожу кожуунда Сыстыг-Хем, Чазылары, Чаа-Хөл кожуунда Шаңчы, Чеди-Хөл кожуунда Хөлчүк болгаш Эрзин кожуунда Качык суурлар хамааржыр.

gov.tuva.ru

ХӨГЖҮЛДЕНИНГ ДЕМИР-ОРУУ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

аразында бар), 17 камгалап галарейны болгаш 16 камгалап хананы тудар. 460 километр хире узундурттуг демир-оруктуң 80 километрин Саян сынның кадыр-берт черлерин эртир тудар, демир-оруктуң эң бедик чери далай деңгелинде 1,5 км хире. Тываның девискээринге демир-орук 120 километр боор, Араданан ажып келгеш, Аржаан – Эзрбек таварааш, бир адыры Элегес-Аксы, өскези Кызылче углаар. Элегес-Аксыдан хөмүр-дашты чүкк поездилеринге Россияның өске регионнарынче сөөртүр, Кызылдан пассажирлер аргыштырылганын чорудар.

Тываже демир-орукту тудуп кирип кээринге республиканың чурттакчыларының хамаарылгазы аңгы-аңгы дээрзи билдингирле болгай. Удур-даа кижилер бар, деткип турарлары-даа бар.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оолдун “Курагино – Кызыл демир-орук төлөвилелин боттандыраар, ону тудар дагдыныкчы тывылган деп ме-дээзин дыңнааш, аңаа өөрзүн, ону деткээн кижилерниң чагаалары “Шын” солунга кээп эгелей берген.

Күш-ажылдың хоочуну Хирлиг-оол Конгар чагаазына “5 чыл болгаш Тывага демир-орук (поезд) маңнай бээринге бүзүрээр бис” деп бижээн. Ооң чагаазын долузу-биле “Шынг” парлаар дээш, белеткеп турар бис.

“Шын” солунуң корреспондентилери чон аразынче кирип, демир-орукту Тываже кирип турарына кижилерниң хамаарылгазын сонуургаан. Оларның ужуражып, чугаалашкан кижилериниң аразында Тываның хөгжүлдезинге демир-оруктуң уjur-дузазын деткип турар кижилер хөй болду.

Андрей Кызыл-оол:

– Элегес-Аксында хөмүр-даш шахтазында тыва оолдар-ның ажылдап турарын теле-визордан көргөш, дыка чоргаарландым. Ак-Довурак хоорайда профессионал-техниктиг училищеде шахтага ажылдаар специалистерни белеткей бергени дыка эки-дир. Ону “Межегей-уголь” компания организастаан дээр-дир. Тускай эртем-билиг-лиг ажылчыннар чүгле Элегес-Аксында хөмүр-даш шахтазынга звес, келир үөдө туттунар шахталарга база херек болгай. Чер-чуртувусту оңгарартыр казар деп барды, байлаавысты поезд-биле үндүр сөөртүр деп барды деп алгырышкан херээ чок. Бүгү делегей ары өө дөг апарган, кады хөгжүп турар чүве болганда, тывалар эртем-билиивис, ажылдап шыдаар чоруу-биле ол хөгжүлдениң багай талааларына бөлөн болур уjurлуг бис. Хөгжүлдө боду-нуун черле алып, чайлаар арга чок, ону телевизордан көрүп, дыңнап тур бис ышкажыл.

Владимир Михайлов:

– Поездиниң Тывага кээри республиканың хөгжүлдезинге идиг дээрзи маргыш чок-тур ийин ала. Уруум Тывага эмчилеп ажылдай бээрге, ооң соондан бээр Челябинск хоорайдан чедип келген кижилер мен. Бодум мында чурттап артып кагдым, уруум соңгаар уругларының соонче чоруй барган. Мээң аныяамда чурттап, ажылдап чорааным Челябинск хоорай кончуг хирлиг хоорай-ла болгай. Ооң хоралыг янзы-бүрү газтыг агаарына деңнээрге, Кызылдыңы анаа бир чүве-дир оң. Поездиден сезинген херээ чок, ол дээрге анаа-ла транспорт ышкажыл. А бо Тывада ажыттынган, ам-даа туттунар шахталарның, комбинаттарның ажылын бой-

дуска хора чок кылды низастаарынче кичээ бөгүндөн эгелеп салы Тывага байдал Челябинск ышкаш апаарын ка-күзөвес мен.

Оюн-оол Билик:

– Чамдык кижилер наарымга, поезд Тывага республикага хөй бүдүр ажыттынып, эңдер чоннар кээр болза, с аразында тывалар эсп бис дээр-дир. Бурятта тар, башкирлер канч бербээн-дир. Оларның да поезди дээрге по болгай.

Андрей Серин:

– Бо кижилер барып звес, Швейцарияга деңнээр-дирлер. Швей демир-орук, поездилер Тывага поезди чүве болбас деп.

Валерий Белов:

– Мен электрик ки улуг энергетик-даа звс чангаш энергия тала-чамдык чүүлдерни бил Бир звс Тываже демир тудуптар болза, ол о электропоездилер маң ыйнаан. Ынчангаш о дуу-биле кады күштүг шугумун шөйер уjur энергия шугуму-биле орук кыдыында суур бүдүрүлгелерни база з жидип болур-дур.

Тываже кирип тудар демир-орукка кижилер хамаарылгазы, бода мындыг болду. Бистиң жип, чугаалашканымы лерни республикага кел де үлетпүр бүдүрүлг организастаарының де оларның ажыл-чорудулга агаар-бойдуска хора чок дүвүредип турар.

Шаңгыр-оол МО

БИЧИИ УРУГ БҮРҮЗҮНҮ ЧЕДИИШКИНИ регион төлөвилели

көдээ
школа-ларның
спорт залда-
рын чаартыры

Бичии уру-
ларга
"Кванториум"
технопарыгын
ажыдары

"Келир үеже
билет" мергежил
шилиир
угланыышкын

ажык
кичээлдер
"ПроеКТОрия"

START

2019 ч.

5-18 назы-харлыг
уругларны 95% чедир
немелде өөредилгеже
хаара тудар

FINISH

2024 ч.

ТР-ниң Хөй-ниити палатазында

ХАМААТЫ НИИТИЛЕЛДИҢ САЙЗЫРАЛЫ

Апрель 5-те Үндезин тыва кул-
та төвүгө Тыва Республиканың
Хөй-ниити палатазының үшкү
чыгышы ээлчеглиг пленарлыг
сыйы болуп эрткен. Аңаа ТР-ниң
Хөй-ниити палатазының "2018 чылда
болгаш 2019 чылдың I кварталында
Тыва Республиканың хамааты
ниитилелин байданын дугайында"
деп илеткели болгаш "2018 чылда
болгаш 2019 чылдың I кварта-
лында Тыва Республиканың хамааты
ниитилелин байданын дугайында"
илеткелди бадылаарының дугайында
айтырыгларны чугаалашкан.
ТР-ниң Хөй-ниити палатазының 2019
чылда ажил-чорудулгазында бо чугула
ушкун-биле Тываның Баштыңы Шол-
Кара-оолдун байыр чедиришкенин
иң Чазаның Даргазының оралакчы-
сы Мөңгө номчаан соонда пленарлыг
сыйы эгелээн.

2018 чылда болгаш 2019 чылдың
I кварталында Тыва Республиканың
хамааты ниитилелин байданын
дугайында" деп илеткелди ТР-ниң Хөй-
ниити палатазының даргазы Чимит-
Ондар кысказы-биле номчаан.
Илеткелдиң долу бижимел хевирин
пленарлыг хуралдың киржикчилеринге
биле, олар илеткелди хурал үезинде
түмчүлүк, ооң-биле таныжып алыр
ыг болганнар.

Тыва Республиканың Хөй-ниити пала-
тазының үшкү чыгышының 2018 чылда
болгаш 2019 чылдың I кварталында
чоруткан ажилын илеткелде ай-
тып, биле айтып, кончуг тодаргайы-
жизжен.

ТР-ниң Хөй-ниити палатазы, бодунуң
чонга ажык-чарлыг болзун дээш,
интернет четкизи
массалыг информациязының бар
пери аягылап турарын илеткелчи
лаан.

үрне болгаш муниципалдыг эр-

ге-чагырга органнарында, албан чер-
леринде хөй-ниити чөвүлелдериниң
ажылынга Ч.Д. Ондар доктаагаш, ында
чөвүлелдерге чугула деткимчени ук
органнарың удурткучулары шоолуг-ла
бербейн, артык чүк деп санап турарын,
ооң бир чылдагааны бо ажилга ТР-
ниң Хөй-ниити палатазы башкарыкчы
эрге-байдалдарлыг болуру амгы үеде
күштүг бооп турар хоойлужудулгада
көрдүмзени деп демдеглээн. Ынчангаш
хөй-ниити чөвүлелдериниң эрге-байдал-
дарын күштелдирер талазы-биле хоойлу-
жудулга инициативаларын идип үндүрер
сорулга ТР-ниң Хөй-ниити палатазында
барын илеткелчи дыңнаткан.

Тыва Республикада коммерциялыг
эвес организацияларның 2018 чылда
ажылын Хөй-ниити палатазының дарга-
зы Ч.Д. Ондар багай эвес деп үнелээн.
Дөрт хөй-ниити организация Россияның
Президентизиниң грантыларындан 4 сая
рубльди ойнап алган. Ол дээрже 2017
чылдындан оранчок хөй – ынчан 1 сая
500 муң рубль.

Чеди-Хөл кожуунуң Хову-Аксы суур-
га буддисти хүрээ тударынга деткимче
фондузу Россияның Президентизиниң
255 352,73 рубль грантызын ойнап алган.

"Тыва Республиканың аныяк малчын-
нары" хөй-ниити организация РФ-тиң
Президентизиниң 498 000 рубль гранты-
зын алганнар. Бо акша-төгөрик аныяк-
тарны мал ажылынга хаара тударынга
дөгүм болуру чугаажок.

Россияның регионнарының аразындан
бодунуң энциклопедиязын амгы үеде че-
дир тургузуп алганнарың бирээзи – Тыва
Республика. Бо ажил ам шимчеп үнгөн.
"Тываларның делегейи" хөй-ниити орга-
низация 2 522 500 рубль грантыны ойнап
алгаш, "Урянхай-Тыва энциклопедияның
сөзүглели" төлөвилелди боттандырып
эгелээн. Бо дээрже "Урянхай-Тыва эн-
циклопедияны" тургузарынче баштайгы
базым.

"Дириг амытаннар камгалалының "Ха-
тико" хөй-ниити организациязы 459 418,00
рубльдиң грантызын ойнап алган. Бо
организацияның кежигүннери эзелери чок
тоянчы ыттарның төртүтүнүп көвүдээр
чоруун медицина аргалары-биле эвээ-
жедир, оларны кемдээшкннерден бол-
гаш аарыглардан эмнээр, дириг амытан-
нарга камныг болур чорукту чон аразынга
суртаалдаар ажилды чорудуп турар.

ТР-ниң Хөй-ниити палатазының "2018
чылда болгаш 2019 чылдың I квар-
талында Тыва Республиканың хамааты
ниитилелин байданын дугайында"
деп илеткелдинге эдеринчи кыска илет-
келдерни ТР-ниң Хөй-ниити палатазының
даргазының оралакчысы, хамааты ни-
итилелди сайзырадырының, волонтержу
чоруктуң, хамааты инициативаларны
деткириниң болгаш коммерциялыг
эвес организациялар, массалыг ин-
формация чепсектери болгаш күрүне
органнары-биле кады ажилдажылга
комиссиязының даргазы Эльвира Лифа-

нова, ТР-ниң Хөй-ниити палатазының
айыыл чок чорук, кижиниң эргелериниң,
хөй-ниити контролюнук, экология, эртем
болгаш агаар-бойдус хүрээлелиниң
камгалалының талазы-биле комиссияның
даргазы Кара-кыс Аракчаа номчаан-
нар. Оларның илеткелдери база кыска
дыңнадыглар ышкаш болган.

Пленарлыг хуралга чалаткан эштерниң
чамдыызы бо хире хөй айтырыгларны
ийи комиссия "чүктөп" турарынга элдеп-
синип, ТР-ниң Хөй-ниити палатазының
тургузуунга өскерилгелерни чорудары
чугула деп чугаалажып олурдулар. Ын-
чалза-даа оларның ындыг чугаазы санал
деңгелинче "хөөвейн" барды.

Хуралга чугаалажып айтырыгларның
аразынга Тываның девискээринде даг-
руда бүдүрүлгелериниң ажылындан суг-
ларның хирленип турары база кирген.
География эртемнериниң кандидаты,
Россияның эртемнер академиязының
Сибирь салбырының бойдус курлавыр-
ларын комплекстиг шингээди алырының
Тыва институтунуң улуг эртем ажилдак-
чысы Ольга Кальная сугларның хирленип
турарын эргижирээн фактылар-биле
тайылбырлап, агаар-бойдусту хирлен-
дирбес дээш, даг-руда бүдүрүлгелеринде
амгы үеде кандыг хемчеглерни ап ту-
рарын чугаалап шыдавакка, хуралдың
киржикчилериниң сонургалы чиде
берди.

Черле ынчаш, ТР-ниң Хөй-ниити
палатазының "2018 чылда болгаш
2019 чылдың I кварталында Тыва Рес-
публиканың хамааты ниитилелин байданын
дугайында" деп илеткелдинге
хамаарыштыр огулуг санал-оналдар пле-
нарлыг хурал үезинде дыңналбайн бар-
ды. Ону ТР-ниң Хөй-ниити палатазының
даргазы Ч.Д. Ондар боду демдеглеп,
Тывага хамааты ниитилелди сайзырадыр
дээш, ам-даа күженишкнниң ажилдаар
апаар-дыр деп чугаалады.

Тыва Республиканың Хөй-ниити
палатазының пленарлыг хуралының
төнчүзүнде идекпейлиг хөй-ниитижилерни
шаңнап-мактаан.

Шаңгыр-оол МОҢГУШ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛЫ

Тыва Республикада күш-культура болгаш спорт дугайында

Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелерни
киирериниң дугайында

Тыва Республиканың хоойлузунуң төлөвилелин дугайында
2019 чылдың март 13 №111 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазаның док-
та болза:

Тыва Республикада күш-культура
болгаш спорт дугайында Тыва Респу-
бликаның Хоойлузунга өскерилгелер-
риниң дугайында Тыва Рес-
публиканың хоойлузунуң төлөвилелин
деп көргөш, Тыва Республиканың
Хуралы (парламентизи) сайгарып
илдыр киирер.

Ук хоойлу төлөвилелин Тыва Рес-
публиканың Дээди Хуралы (парламен-
тизи) сайгарып көрүп турда, Тыва Рес-
публиканың Чазаның албан ёзуу-биле
төлээзи кылдыр Тыва Республиканың
спорт сайды С.Р. Моңгушту томуй-
лаар.

Тыва Республиканың Чазаның
Даргазының бирги оралакчысы
А. БРОКЕРТ.

Тыва Республиканың Чазаа киирген.
Төлөвилел

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЗУ

Тыва Республикада күш-культура болгаш спорт дугайында

Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелерни
киирериниң дугайында

1
Тыва Республиканың 2009 чылдың
12-ден «Тыва Республикада күш-
культура болгаш спорт дугайында» №1127
хоойлузунга («Тувинская правда»,
февраль 20, июнь 23, декабрь 3;
март 26, июль 19; 2012, июль 24;
2009 март 19, июнь 18, декабрь
январь 13, июль 19; 2012 чылдың
декабрь 11; Тыва Республиканың
информация актылары, 2012, декабрь
3, март 5, декабрь 17; 2014, май
11, декабрь 30; 2015, декабрь
хоойлу медээлериниң албан

ёзузунуң интернет-порталы (www.pravo.
gov.ru) 2015, июль 1, № 1700201507010008;
2016, январь 19, № 1700201601190001,
июнь 30, № 1700201606300002, декабрь
30, № 1700201612300003; 2017, март
10, № 1700201703100008, октябрь 6,
№ 1700201710060003; 2018, июль 2
№ 17002018070007) дараазында
өскерилгелерни киирер:

4-кү чүүлге:
а) 2-ги кезекке дараазында ужур-утка-
лыг 6.2 пунктуну немээр;
б) 6.2) тренерлерниң эртем-мергежи-
линге катг

болгаш спорт адырында специалис-
терниң эртем-мергежилдинге категория-
лар тыпсырының, ол ышкаш ук катего-
рияларны тыпсырынга эртем-билииниң
негелделериниң чурумун доктаадыр;»;
б) 3-кү кезээнде:

2.2-ги пунктта «болгаш медицина-
ның» деп сөстөрни ап кааптар;

3-кү пунктунуң «б» иштиги пунктузун-
да «медицинаның болгаш» деп сөстөрни
ап кааптар;

3-кү пунктунуң «б» иштиги пунктузун-
да «Тыва Республиканың спортчу чыын-
ды командаларының» деп сөстөрниң
соонга «(медицина хандырылгасындан
аңгыда» деп сөстөрни немээр;»;

5-ки пунктта «спортчу разрядтарны»
деп сөстөрниң соонга «, тренерлерниң эр-
тем-мергежилдинге категориялары, күш-
культура болгаш спорт адырында өске
специалистерниң эртем-мергежилдинге
категориялары» деп сөстөрни немээр;»;

6.1 пунктта «спортчу белеткел» деп
сөстөрниң соонга «база күш-культура
болгаш спорт адырында өске специа-
листерниң» деп сөстөрни немээр;»;

Дараазында ужур-уткалыг 12-ги пун-
ктуу немээр:

«12) Тыва Республиканың спортчу
чыынды командаларының спорчуларынга
медицина-биологтуг хандырылганы кадык
камгалалының адырында хоойлужудул-
га дүүштүр кылып чорудар.»;

в) 4-кү кезекке дараазында ужур-ут-
калыг 4.1. пунктуну немээр:

«регионнар аразында, бүгү Россияның
болгаш делегей чергелиг спортчу мар-

гылдааларны студентилер аразында
организаастаарында болгаш эрттирерин-
ге (ооң иштинде Тыва Республиканың
девискээринге эрттирер студентилер
аразында спортчу лигаларга) киржир;»;

18-ки чүүлдүң 3-кү кезээнде «медици-
наның» деп сөстү ап кааптар;

21-ги чүүлдүң 1-ги кезээнин 4-кү пун-
тузунда «болгаш медицинаның» деп
сөстү ап кааптар;

22-ги чүүлде:
А) адын дараазында редакция-биле
тайылбырлаар:

«Күш-культура болгаш спорттуң
медицина хандырылгасы болгаш Рос-
сия Федерациязының спортчу чыын-
ды командаларының база Тыва Рес-
публиканың спортчу чыынды коман-
даларының спорчуларынга медицина-
биологтуг хандырылга»;

Б) 4-кү кезекке дараазында ужур-ут-
калыг чүүлдү немээр:

«4. «Күш-культура болгаш спорттуң
медицина хандырылгасы болгаш Рос-
сия Федерациязының спортчу чыын-
ды командаларының база Тыва Рес-
публиканың спортчу чыынды коман-
даларының спорчуларынга медици-
на-биологтуг хандырылганы кадык
камгалалының адырында хоойлужудул-
га дүүштүр кылып чорудар.».

Чүүл 2

Ук Хоойлу, ону албан ёзуу-биле чар-
лаан хүнүнден эгелээш, он хүн эрткен
соонда күш кирер.

Тыва Республиканың Баштыңы
Ш. КАРА-ООЛ.

КЭФ-2019

ДУГУРЖУЛГАНЫ ЧАРГАН

Красноярск хоорайга апрель айның 28-29 хүннеринде болуп эрткен экономиктиг шуулганга Тываның сайгарлыкчыларының хөй-ниити организацияларының төлээлери база киришкен.

Регионнуң ажил үлестүрүлгө болгаш сайгарлыкчылар эвилели (Россияның сайгарлыкчылар эвилелиниң (РСПП) регион салбыры) биле Красноярск хоорайда "Саң-хөө болгаш организастыг консалтинг" деп кызыгаарлаан харыс-салгалыг ниитилел кады ажилдажылга дугайында дугуржулганы экономиктиг шуулган үезинде чарган.

Кады ажилдажылга дугайында дугуржулгала "Тыва Республиканың үлестүрүлгө болгаш сайгарлыкчылар эвилелиниң" удуртукчузу Мерген Шогжал, "Саң-хөө болгаш организастыг консалтинг" кызыгаарлаан харыс-салгалыг ниитилелдин даргазы Моисей Фурщик хол жүүн салганнар.

Россияның экономиктиг системазынче Тыва Республиканың экономиказы ханылап кирип турда, "Тыва Республиканың үлестүрүлгө болгаш сайгарлыкчылар эвилели" биле "Саң-хөө болгаш организастыг консалтинг" кызыгаарлаан харыс-салгалыг ниитилелдин кады ажилдажылгазынга херек ажил-агыйжы харылзааларны моон соңгаар сайзырадыры эргежок чугула деп дугуржулгада демдеглээн.

Тываның сайгарлыкчылар эвилелиниң боттандырып шыдаары төлевилелдерге "Саң-хөө болгаш организастыг консалтинг" кызыгаарлаан харыс-салгалыг ниитилел бодунуң ажил-чорудулгазында көрдүнгөн дузаны чедирер, Россияның регионнарында болгаш даштыкыда инвесторларның болгаш дорт инвестициялар фондуларының дугайында медээлерни Тыва Республиканың үлестүрүлгө болгаш сайгарлыкчылар эвилелинге бээр, ажил-чорудулганы планнары-биле солчур, ажил-агыйжы ужуражышкыннары эрттирер дээш өске-даа ажилдарны чорударын ийи тала дугурушкан.

Шаңгыр-оол МОҢГУШ.

«МЕЖЕГЕЙУГОЛЬДА» АЖЫЛЧЫН ОЛУТТАР

Тыва Республиканың Чазак Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хурак, күш-ажыл болгаш социал-политика сайыдының оралакчызы Амур Увангур болгаш «Межегейуголь» хөмүр-даш компаниязының төлээзи Кат Ооржак-биле ужуражылганы эрттирген. Аңаа тус-чегиниң чурттакчыларын ажил-биле хандылар дугайында чугааны чоруткан.

Амгы үеде хөмүр-даш уургайында хаара туттунган 459 ажилчынның аразында 98 кижы азы чүгле 21 хуузу Тываның чурттакчылары болуп турар. Ол дээрже эрткен 2018 чылга деңнээрге, 7 хуу көвүдей бергени илерзэн. Моон-даа соңгаар республиканың хамаатыларын Россияның даг болбаазырадыр талаза-биле техниктиг колледжеринге, институттарыга өөредип алгаш, ажил-биле хандылар дугайында айтырыгны база ужуражылга үезинде чугаалашкан.

2018 чылдың сентябрьдан эгелээш Ак-Довуракта даг техникумунда хөмүр-даш тывыжын чорудар «проходчик» деп мергежилге 21 кижы, оон иштинде Таңды кожундан 10 оол өөренип турар. 2019 чылдың апрельде 16 студент «Межегейуголь» хөмүр-даш компаниязынга практикасын эрттирер. Март айда Таңды кожунда чонну ажилга хаара тудар төп Осиновскиниң даг техникумунче 10 кижини өөредип чоруткан.

ТР-ниң Күш-ажыл болгаш социал-политика яамызының медээзи.

2018 чылдың чайынында Алдын-Булакка аныяктар шуулганынга чеде бээримге, ак шырайлыг, чиңгежек аныяк уруг бодунуң шеверлээн ажилдарын делгеп салган, сонуургадып тур. Ыяш-биле чараштаан, шимеп каастаан суй белектерни шуулганга барган улус аажок магадааннар. Оңза чазаныр ажилды кылып турар аныяк сайгарлыкчыны Сузунмаа Күжүгет дээр болду. Шуулган үезинде чай чок турда бичии када чугаалашкан мен. Оон бээр элээн үе эрткенде, чоокта чаа ужуражы бергеш, сайгарлыкчы ажилының дугайында база катап сонуургадым.

Сузунмаа Романовна Күжүгет бистиң республикада аныяк сайгарлыкчыларның бирээзи. Беш чыл бурунгаар Томск хоорайга психолог мергежилдин дээди эртем-ин өөренип доозупкаш, бизнес ажилын сонуургап, акша-көпөөк ажилдап алыр аргаларын дилеп эгелей берген. 2014 чылда студентилеп турган хоорайынга, Кызыл — Томск аразында аай-дедир чоруп турар тыва чонга таарымчалыг болуру-биле, «Саяннар» аалчылар бажыңын ажиткан. Аңаа Россияның хоорайларын-дан, харын-даа даштыкы чурттардан безин аалчылар черле үзүлбейн кээп турар болу берген. Дараазында чылын Сузунмаа Күжүгет Сергей Ооржак-биле өг-бүле туткаш, Кызылче чедип келгеннер. Томскиде аалчылар бажыңының ажилын эжи Ульяна Куулар башкарып турар. Ол кончук харыс-салгалыг, бүзүрелдиг кижиде Сузунмаа эжиниң дугайында чылыг сөстөрүн чугаалады. Аалчылар бажыңын өске-даа хоорайларга оон иштинде Сибириниң улуг хоорайы Новосибирскиге база аядар сорулгалыг.

Томск хоорайга чурттап тургаш-ла, интернет четкизинден чуга ыяш-биле (фанера) чазанырын көрүп, өөренип алгаш, ону сонуургай берген. Сайгарлыкчы ажилдың уг-шинин интернет дамчыштыр билип ап турган. Ынчал чоруй, Кызылга ыяштан кылыглар чазаар «Илбилиг ыяш» деп студия мастерскаяны тургузуп алган. Баштайгы дээрзинде ыяштан үжүктөрүн, сөстөрүн, хоолап каан чуруктарны, куда каасталгаларын болгаш суй белектерни хол-биле чазап, шимеп каастап келген. Эгезинде орулга чок ажилдап турган, оон чоорту Сузунмааның ыяш-биле тывызык кылыглары улустуң сонуургалын оттурупкан. Чагылар көвүдей бээрже, ол боду хондур-дүндүр-даа олурупкаш, чазап, шеверлеп кириптер чаңчылдыг. Хол-биле кылырга, хөй үе негеттинип турган. Оон чоорту ыяш-биле чазаныр дериг-херексел садып алган соонда, ажилы шуудай берген. Аныяк сайгарлыкчының шеверлээн тывызык ажилын Наадым байырлалында «Ак чем» деп ыяштан чазаан үжүктөрүн чон сактыр боор.

Сузунмааның ыяштан кылыгларын өөнүң ээзи Сергей чоорту сонуургап, айтып бээрже, боду-ла кандыг-бир суй белекти дериг херекселге чазаптар апарган. 2018 чылда «Илбилиг ыяш» деп мастерскаязын Абакан хоорайга тургузуп, ажилдады бергеннер. Хаксияда сайгарлыкчы ажилын өөнүң ээзи Сергей Ооржак башкарып турар, а үндүрүгү маңаа төлээр хевээр. Кызылдан чагыларны алгаш, Абаканга барып кылып алгаш, дедир-ле саадатпайн чорудуп бээрлер. Аныяк сайгарлыкчының мастерскаязының бо хоорайже көже берген чылдагааны, ыяжын (фанера), каастаар будуктарын, өске-даа херекселдерин чүгле Красноярск, Абаканда садып турар. Ону чагытканы, Тывага чедиргени дээш чарыгдалдар-ла хөй. Мастерскаяның турар бажыңының хөлезини Кызылда алдан муң рубль болза, Абаканда оон үш катап эвээш, он сес муң рубль болуп турар. Мастерскаяда чазаныр, будуур, каастаар ажилдарда боттарының чаңгыс чер-чурттуглары тываларны хаара туткан, а программалар тургузар чаңгыс орус омактыг кижиде ажилдап турар. Биче бүдүрүлгениң директору Сузунмааның өөнүң ээзи Сергей Ооржак. Аныяк өг-бүле Абакан хоорайга

Сайгарлыкчының бу

АНЫЯК КЫСТЫҢ ТЫВЫЗЫК АЖЫЛЫ

баргаш-ла, чаптанчыг бичии оглун уруглар садында тургузуп алганнар.

А Сузунмаа боду амгы үеде Кызыл хоорайда франчайзи төптү таварыштыр инвесторлар-биле быжыг харылзаалыг ажилдап турар. Россияда база бир билдингир бизнесмен Аяз Шабутдиновтуң мастер-класстарын интернет дамчыштыр өөренип ап, сайгарлыкчы ажилды канчаар чорударының талазы-биле өскелерге мастер-класстарны, өөредилгени эрттирип турар. Аңгы-аңгы хоорайларда харыс-салгалыг башкарыкчыларны тургускан. А. Шабутдинов-биле бистиң Тывада харылзайыр кол башкарыкчы Сузунмаа Күжүгет болуп турар. Ажыы-биле чугаа-

төп» дээн уткалыг. Бо төпке келешакта 150 рубльди төлээш, даштыкы чурттарда-даа төптөр дыка сайзыраан. Бо төпке кээр аныяктарның бирээзи Айдата Аяз Шабутдиновтуң мастер-тарын хөйүн билип, өөренип Сузунмааның арга-дуржулгазы арга-сүмезин ап турар. Айдата бо телевириг курстарны эртдээш, алдын каасталгаларын, ломбардка дужаапкаш өөренип. Бо мастер-класстарның дуза-бизнести канчаар эгелээрин билип

лаарга, инвестор биле аныяк сайгарлыкчы дорт быжыг харылзаалыг кады ажилдаар. Оон түңнелинде бизнесче оруктуң угланы-ышкыны билдинип, улаштыр тургустунуп чоруй баар чүве-дир. Маңаа кызымак-кай болгаш бурунгаар чүткүлдүг болуру чугула. Сузунмаа Аяз-биле интернет дамчыштыр (улуг экранга) эрткен чылдың апрельден тура харылзайыр, сайгарлыкчыларга телевириг өөредилгени эрттир-жип келген. Бо өөредилгелерге 78 кижиде өөренип дыка ажыктыг болган.

— Инвесторлар-биле ажилдаарга, дыка хөй чаа аргаларны билип алыр, тургузуп алган биче сайгарлыкчы ажилынга идиг боор чорду — деп, Сузунмааның эштери аныяк кыстар чугаалап олурдулар. Сузунмаа боду күрүнден деткимче акша-даа албайн, инвесторларның көргүзүг-кичээлдерин интернет дамчыштыр өөренип көрүп алгаш, ажилдай берген.

Бо чылдың эгезинден тура инвесторлар-биле харылзайыр ажилдап эгелээнер. Сузунмаага бир инвестор 500 муң рубльди деткимчеге бээрже, маркетинг агентилели тургузуп алган, ол дээрже инстаграммга чарлалдар бээр, ону шалыпкыны-биле тарадыр, чуруктарын салыр дээш, кылыр ажил-ла хөй. Чижээ, тату азы кижиниң зыт-кежинге чуруктар каастап кылыр оолдар чарлал салдырарга, бизнести дыка эки шуудай бээринге бүзүрелдиг. Сайгарлыкчы Сузунмаа оон ыңай Кызылда «Император» деп садыг төвүндө «Коворкинг төп» база ажыдып алган, англи дылдан «work» деп сөстү очулдуурга, «ажыл» дээр, «ажылдаар

Кызылга танцы школазын ажыдып сорулгалыг. Баштай-ла мэрияның, түкчулары-биле сүмелешкеш, хоорачоон чүк талазында хөй каат бажы адаккы кадында өрээлди боду сөк кылып алыры-биле хүлээнип алган. Аныяк кыс Айдата Тываның күрүне униситедин дооскан, бодунуң сонуурга-биле сайгарлыкчы ажилды шилип алырмынчаар-ла ажилдап эгелеп турары. Чыпсынак Таңдының Дүрген суурга чуур биче бүдүрүлгелиг турган. Аяз Шабутдиновтуң мастер-класстарын көрүп курстарны эрткен соонда, оон үгеринден ам мырыңай Кызылда «Аксилег» деп хеп чуур биче бүдүрүлгелер тургузуп алган, ажилы шуудай берген аныяк сайгарлыкчы болган. Мында кызымаккай аныяк сайгарлыкчылар боттарының тургузуп алган ажил-агыйжы демдеглескенчиг. 2020 чылга чедэ Тываның аныяк сайгарлыкчылар ниитилелинге оолдар, кыстарны хаара тудар сорулганы олар салып турары. Ниитилелдин даргазы Чаяна Бичи-мындыг ажилдарны кожуннарда биче ажыдар бодалдыг. Көдээ суурларда аныяк-өскенге мастер-класстарны эрттиреш, боттарының биче бүдүрүлгелерин ажыдарын база сүмелеп турар.

Кижиниң чуртталгазы бодунуң холунда, хөй номчуттунар, интернет дамчыштыр ажыктыг аргаларны өөренип келер болза эки деп, аныяк сайгарлыкчы Сузунмаа аныяктарга чагыс-сүмезин берер. Ася ТУПШ

Авториниң тыяктыг ажилы

Буянный сеткил

Ажы-төлге ынак — байыыр

диагностика хевирлеринге кичээлдерни эрттирип, уруглар азырап алып бетинде ада-иелерни өөредир эң-не чугула социал айтырыгны шиитпирлеп турары өөрүнчү.

Уруг азырап алыры-биле күзелдиг ада-иелер школазынга 2016 чылдан 2019 чылдың март айга чедир ниитизи-биле 1261 дыңнакчы, 81 бөлүк өөрөнгөн. Өөредилгениң түңнелинде шын-зылгаларны холга ал, улаштыр чурттап турар черлериниң аайы-биле кожуунда ажаап-тежээлде килдистеринге олар документи-лерни чыып, кожу, дараазында базымны кылыр.

А 2019 чылдың март-18-тен 22-ге чедир Кызылдың уруглар бажыңының чанында уруг азырап алып күзелдиг дидим чүректиг, буянный сагыш-сеткилдиг ада-иелер бо школада өөренип, Бай-Тайгадан, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Кызыл кожуундан, Улуг-Хемден, Кызыл хоорайдан шупту 13 ада-ие чыгып келдивис. Неделя дургузунда билиглер-биле чепселенип, на-

зы-четпээннерге хамаарышкан хоойлу-дүрүмнү, психологтук, педагогиктиг угланышкынарны билип, шиңгээди алдывыс.

Амгы үеде Кызылдың уруглар бажыңының директору албан-дужаалда Альбина Хомуш-ку ажылдап турар. Мында 12 кижизидикчи башкы, оларның аразында дефектолог, логопед,

психолог, социал педагог бол-гаш хөгжүм башкылары бар. Эмчилер, техниктиг ажилчын-нардан тургустунган найырал-дыг, демниг коллектив сагыш-сеткили «балыгланган» бичии чаштарны эмнээр уяда, буянный ажил-ижин кылып турар. Мында 3-тен 7 харга чедир 21 өскүс болгаш ада-иезиниң хайгааралы

чок арткан уруглар бар. Олар-га бистиң бөлүүвүс амданныг аыш-чем садып алгаш, аалдап четтивис. Арын-шырайы чазык чараш, ал-боттары чугаакыр чаштар бистерге солун концерт-ти көргүскеннер. «Өскүзүндөн өлбөс» деп үлөгер домакта ханы утка-ла бар. Бо ажы-төл келир үеде төрзөн Тывавыстың төлөптиг хамаатылары болур дээрзинге бүзүрээр мен.

Уруглар азырап алып кү-зелдиг ада-иелерни, бистерни, өөредип каан школаның чо-гаадыкчы коллективинге, ооң эргелекчизи Оксана Серембил-ге, эрткен 2018 чылда Респу-блика болгаш Россия черге-лиг мөөрейлерниң тиелекчизи «Эң-не тергийн психолог баш-кы» деп аттың эдилекчизи А.Н. Сванееккө, логопед-баш-кы С.К. Сүге-Маадырга, дээди категорияның башкылары Л.Ч. Монгушка, А.А. Чебодаевага ажил-ижинге чедишкенин-ни, өг-бүлезинге аас-кежикти, каң дег кадыкшылды күзедим. Оруунар ак, чоруунар бүдүнгүр, сүлдөңөр бедик-ле чорзунам! деп йөрзөп артым.

Көк-оол САЛЧАК,
ТР-ниң Чогаалчылар
эвилелиниң кежигүнү.
Бай-Тайганың Тээли суур.

Ачы-дуза чедирилгези

ртежи кижжи эзерлиг аътка дужар...

и хүн бүрүдө ажил-агыйы, эзи дээш ажаанзырап, амыды-рттап чоруур болгай. Ылаңгыя орайда чурттап турар болгаш шагың ылгыны — чымчак сан-гычаан машиналыг болзуңза, азында ажы-төлүнү садикке, адаиыңны ажилынче чедирер, «демир аъдыңны» барып гараж-ыстап» тургузуп каары дээш ла хөй.

ангаш даң бажында удуп чыдар чок, «даш бажы сарыг-шокар, даң ара-хере» турда оттуп келир сен. иңиң 6 шак ажып турда кудумчуда кып турар автобустар бар звес, араш дээр чүү-даа чок. Гаражта аң үндүрүп алып дээш, далажып, ыйгыраңгыга, өш-биле дөмөй ол халдып кээр звес.

м телефоннуң даңазын бир-ле чер тудуп алгаш, сени алып база дер адресиң айтырып алып, ол нде сураг баар. Ийе, машинаны тар мен азы такси чок-тур деп лааны-даа билдинмес. Чаңгыс даа мындыг уйгужу диспетчер-бут бөмбүү дег, «ырадыр шыва-чораан болгаш сөөлүндө мындыг ди үндүргөн мен: Кызылда пас-ер аргыштырып турар чолаачы терниң» даң бажында удууру-даа улус болду...

аа шүлүкчү, очулдурукчу, лите-вед, филология эртемнериниң адаы Сайлыкмаа Комбунуң чейиниң баганазы» деп рубаилер ден уйгужу кижилерге хамаарыш-жээн одуругларын аныктарга лиг, ажыктыг кыйгырыг-даа болур дээш чижек кылдыр киридим:

К. чоорган ээзи болуп,
көк дүш чөдир
эрттир удууру-даа
чүдөк-ле дир.
мөргөн сөзүн дыңнап,
боданып көр:
аът эртежи
таваржыр дээр.

бадыткалы эрткен чайын бир та-ны чижек кылдыр кирип көрейн.
рте даң бажында вокзалга чедип
тудар чүгүм хөй болгаш, бир
чалап ап, кезээ бач бирунгаар

хондур (бронь) чагыдып алдым. Сыгыр даң бажында оттуп келгеш, чыгынып, белеткенип алган манап олур мен. Такси-даа чок, мырыңай 6 шак 30 минута чеде берди, долгаарымга, диспетчер тудуп алгаш: «Чолаачыны оттуруп чадап ка-дым» — деп харылады...

Хондур дыш чок, пассажирлер ар-гыштырып тура хонган чолаачының даң бажында туруп шыдавас, удууру-даа чөп ыйнаан. Ындыг-даа болза хондур ажил-даваан, сергек, дыштанып удуп алган, даң бажында рейдиже үнеринге белен хостуг бир-ле такси чолаачызы турар звес бе, кайгамчык.

Черле ынчаш, бистиң хоорайывыс-та таксилеп ажилдап турар хуузунда сайгарлыкчыларның ажылын Россияның өске хоорайлары-биле деңептерге, билдинип келир. Өг-бүлө-биле эрткен күзүн Улан-Удэге чеде бергеш, аалчылар бажыңыга доктааган бис. Дараазында хүн даң бажында Иволгада сарыг шажын хүрээзинге барып чедип алыры-биле, таксини хондур баш бурунгаар (бронь) чагыдып алдывыс. Эртенгиниң 6 шак 30 минута турда такси даштын манап турар, харын-даа 10 минута эртежи чедип келген болду. А бистиң Тывада ындыг звес, такси чолаачылары удуп чыдар, диспетчерлер орта хары бербес боор, элдептиг. Боттарының-на амыдыралыңга акша-хөреңги ажилдап ап турар болгай, хөй пассажирлер аргыштырарга, орулга-лыг болуру билдингир.

Ынчалза-даа пассажирлер аргышты-рып, таксилеп турар хуузунда сайгар-лыкчы чолаачыларны шуптузун уйгужу дээрге шын звес апаар. Эрткен 2018

чылда таксилеп турар ийи аныак оолдун аразында чугаазын дыңнаарымга:

— Эй аа, ол бир кижич аан... хондур-дүндүр черле тура дүшпейн, 1 чыл иштин-де халдып тургаш, бодунуң эрги машина-зын садыпкаш, чыып алган акшазы-биле чаа «Тойота-Премия» садып алган-дыр — дээрге, бирээзи бүзүрөксевес.

«Кижжи удуур, дыштаныр, чөмненир, машинаның бензинин кудар, кывар-чаар материалдар садар дээш чарыгдалдар-ла хөй. Ындыг-даа болза черле кызымак кижжи кандыг-даа бергелерге торулбас, салган сорулгазын чедип алганы ол-дур» — деп иштимде бодап кагдым.

База бир чижек. Кызылда пасса-жирлер аргыштырып ажилдап турар Газельдер чолаачыларының аразында база ажилгыр-кежээ улус эвээш звес. Бир-ле эртен даң бажында тургаш, гаражта машина үндүрүп алып дээш, чаңчыккан шагымда үнүптүм. Кызылда Ангара бульвары кудумчузунда халдып турар чаңгыс-даа машина чок, кижжи-даа көзүлбөс. Улаштыр базап олургаш, хая

көрнүп кээримге, сарыг өңнүг Газель халдып олур. 15 дугаар маршруттуң төнчүзүндө гаражтыг кижжи болгай мен, аңаа чедип алырда эки-дир дээш доза-рымга, турбайн эрте халдып бар чорааш, чоорту доктаай берди.

Машинаның чолаачызы, кондукто-ру-биле чугаалажы бээримге, 6 ажы-төлдүг ашак-кадай улус болду. «Ээрбек суурдан кээп ажилдап тур бис. Оон бээр ам 20 чыл эрте берди. Эгезинде берге турган ам чаңгыга бердивис. Хүнзедир хоорай иштинге халдып тургаш, туруп, могаптары-ла кончуг боор-дур» — деп, мээң айтырыгларымга харыладылар. Чугаа-домаа топтуг-томаанныг, дузаар-гак улус мени харын-даа гаражымче чоокшуладыр чедирип кааш, халдып чорутулар, автобуска чорааны дээш 17 рубль хөлезини-даа албады.

Чүглө ол хүн кезээ чанып бар чорааш, «эртежи кижжи эзерлиг аътка таваржыр» деп тыва чоннуң үлөгер домаан сактып келдим. Буянный, дузааргак болгаш хөй ажы-төлдүг өг-бүлениң ачызында, шынап-ла, гаражымга дүргөн чедип ал-дым. Ол хүн сагыш-сеткилим өөрүшкүлүг, чиик-сергек болганын база эскердим. Тыва чон бот-боттарывыска мынчаар ду-залажып чоруур болзувусса, эптиг-де-миниг, бурунгаар сайзырап чурттаар бис.

Көк дүшкө чедир удуп чыдар турган болзумза, мындыг эки кижилерге-даа душпас турган мен. «Улуг кылык, улуг тураның соонда, улуг уйгу деп багай чаңчылдан адырлып, эртежи, зрес-ке-жээ чорааны-ла дээр» — деп, бистиң өгбелеривис чагып-сургап, чиге сөглээн.

Мөргөн ОНДАР.

Арслан АРАКЧААНЫҢ тырттыр-ган чуруктары.

Чоннар аразында найырал

Тыва — төрөөн уявыс-тыр

Бистиң республикада аңгы-аңгы язы-сөөк чоннар аразында эпиг-найыралдыг чурттап чоруурлар. Боттарының чаагай-чаңчылдарын чонга көргүзүп, таныштырып, культура-массалыг хемчеглерге идеп-кейлиг киржил, делгелгелерге национал суй белектерин сонуургадыры чаңчыл болу берген. Тыва чуртунга боттарының төрөөн чери дег чаңчыга берген, харын-даа уруг-дарыын өглөп-баштап, кудалажып чорууру солун. Чамдык чаңгыс чер-чурттугларывыс боттарының үзөл-бодалы-биле үлештилер:

Валентина Смоленова, Кызылдың 2 дугаар эмнелгезинде рентгенлаборант: «Мен 72 чыл бурунгаар

өвөрдүп турганнар. Оон улаштыр мен Чадаананың 3 дугаар школазынга өөрөндүм. Бичии чажымдан тура

Чадаанага төрүттүнгөш, Теве-Хаяга өскөн мен. Тыва омактыг оол, кыс өөрлерим-биле кады ойнап өзүп келдим. Авам Белоруссия чурттуг, ачам Курагиндан, Ада-чурттуң дайынының чылдарының соонда Теве-Хая суурже көжүп келгеннер. Ачам совхоз, колхозтуң складынга, авам эмнелге пунктузунга ажилдап чорааннар. Ынчан Теве-Хаяга чүглө эге школа турган, бистерни орус, тыва башкылар өвөрдүп келген. Малчыннар уругларын аътка ушкарып алгаш, эккөл өвөрдүп турганнар. Оон улаштыр мен Чадаананың 3 дугаар школазынга өөрөндүм. Бичии чажымдан тура

тыва чоннуң аразынга өскөн болгаш, өзү-чаңчылдарын эки билир мен. Далган, тарааны сүтке шыгыдып чиир, оон оларның бөдөй өөнге-даа хонуп турдум. Ынчангаш бодумну тыва кижини мен деп санаар чордум. Теве-Хая суурга менден бичии Дмитрий Донгак дарга-биле кады ойнап өскөн мен. Оон-даа өске оолдар, кыстар бар. Школага «Теве-Хая», «Хандагайты», «Интернационал» деп ырыларны тыва дылга өвөрдүргө, дораан доктаадып алгаш, күүседип турдуус.

Оон ыңай улуг класстарга Хөндөргөйже агаарлаар, слеттаарга, база дыка солун чүве. Өскөн-төрөөн Теве-Хая суурумунун, Чадаананың делгемнерин эргий, көзүп каапкан болгаш, кончуг эки билир мен. Шкопаны дооскаш, Красноярскиге эмчииниң ортума эртемниң чедип алгаш, катап-ла төрөөн Тывага келгеш, ажилдай берген мен. Өм ээзи Михаил Смоленов Красноярск чурттуг кижини, мээң-биле кады Саян дагларының эдзэнде хоорайже чедип келген. Оолдуг, кыстыг бис, олар ам аңгы-башка өглүг, мында Кызылда ажилдап-чурттап чоруурлар. Авам 95 харлыынга чедир чурттаан, ачамның ооң мурнунда арай эрте «адының бажы хоя берген». Бистер, уруглары, мааа-ла өзүп келдвис, ада-иевисти мында орнукуштукан бис. Тыва — бистиң төрөөн уявыс-тыр, чылыг бажычывыс-биле дөмөй чоок, эргим».

Нуржан Алтынханов аныяк сайгарлыкчы: «Мен Казахстанның Алма-Атага өскөн мен. Ачам казах, авам тыва омактыг. Он беш чыл бурунгаар авамның өскөн-төрөөн чурту Тывага көжүп келдим. Казахстан аразында өскөн-даа болзумза, тыва дылды эки билир

мен. Өм ишти Олеся «Саян» ансамбли самчызы. Ийи кыстыг бис. Интернационал өскөн мен, ийи кыс дуңмам бар. Олар ада Алма-Атада чурттап турарлар. Чайгы Тывага дыштанып чедип кээрлер. Мен мын төрөлдөрүм аразында, а олар Казахстан

орус, тыва эш-өөрүм хөй, а казах эштерим-биле телефон дамчыштыр харылза-жып турар мен. «Казахстанче кажан кээр сен?» — деп айтырарлар. Мээң өг-бүлөм мында, мааа Кызылга чурттап артыксаар мен, эштеримге база ынча дээр чордум. Оон ыңай сезен хар ажып турар кырган-авам база мында Кызылда чурттап оор, биске арга-сүмөзүн чугаалап, чагып турар кижини. Алма-Атаже чылда бир, ийи катап өг-бүлөм эдэртип алгаш, аа чордум. Дөмөй-ле кижиниң төрөөн бажы болгаш, дораан чаныксай бээр. Ада-ием зах чуртунда-даа болза, мен тыва чонум чаңчыгып калган мен, кайнаар-даа чоруксаар Тыва Казахстан дег мээң эргим төрөөн ч өгбөлөрүм чурту база бо».

Аңгы-аңгы омактыг чоннарның бо хире быж заалыг, найыралдыг, багның быжыг доңу де ажилдап турары чоргааранчыг.

Кичээнгейлиг болуңар!

Бо чылын Тывада саргылар эрте тыптып непертөөн: неделя санында болуп турар саргылар дугайында мониторинг эгелевээнде-ле саргыларга ызырткан дугайында 17 таварылга эмнелге черлеринге бүрүткеттинген. Эрткен чылын бо үеде саргыга ызырткан дугайында чүглө үш таварылга демдеглеттинген. Эпидемиологтуг үе апрель 1-ден эгелээрин сагындыраалы.

Саргылар кадалган дугайында таварылгаларның он бири хову саргызы, а ийизи тайга саргызы болган. Халдавырлыг саргы энцефалиди тайга саргылары таварыштыр база элээн каш кадыкка айыылдыг аарыглар хову саргыларындан дамчыр. Саргы энцефалидинден камгаланыр дизе, ачаа удур тарылганы алыры (вакцинация) чугула. Долу камгалал хемчеглер үш кезектен тургустунар: ийиги чадазы бир дугаар сыкыртышкын соонда 1-7 ай эрткенде түңнелдери билдинер. Бир дугаар эмни салган соонда, бир чыл болганда катап тарылганы (ревакцинация) салган соонда, вакцинаның

долу курузу азы эмнээшкенин алган деп санаар. Оон соонда вакцинацияны үш чылда чаңгыс катап алыр.

Саргы энцефалидинге удур тарылганы албан салдыртыр ужуруг кижилерге ажил-чорудулгазы

бойдус-биле холбаалыг хамаатылар болур. Оларга көдээ ишчилер, орукчулар, арга-арыг даамалдары, тудугчулар, тайга-таңдының кежи-биле амыдырап, ону белеткеп чоруур кижилер, геологтар, ыяш белеткекчилери дээш оон-даа өске улус хамааржыр. Ол ышкаш үш хардан өрү бичии уруглар база айыылдыг бөлүккө хамааржыр. 2019 чылда 6 320 бичии уругта саргыга удур тарылганы чорударын эмчилер планнаан. Оон аңгыда 11 350 уругта катап эмнер салыры көрдүнгөн. Чурттакчы чоннуң аразындан 1 610 база 3 469 улуг кижилерни тарып, эм сыкыртыры көрдүнгөн.

Саргылардан камгаланырының бир дээштиг аргазы — тус чер чагыргалары акарицидтиг хораннаашкын чорудуп турар тускай организациялар-биле керээ эзуугаар девискээрлерни саргыга удур арыгладыры болур. Парктар, чевеглер, бичии чаштар ойнаар черлер болгаш өвөрдилге черлери база бичии уругларның доктаамал турар хүндүскү лагерьлериниң девискээрлеринче кол кичээнгейни угландыраар.

Чурттакчы чоннуң кичээнгейинге: саргылар мага-боттуң ажык черлеринче четпес кылдыр муңгаш идик-хепти кедер, кезек болгаш-ла бодун хынаттынып көрүп, акарицидтиг чаштырар чүүлдерни ажыглаар. Чаштырар чүүлдү ажыглап тургаш, канчаар ажыглаарын эки номчуп, таныжып алыры артык эвес, чүге дизе чамдык ындыг чүүлдерни чанагаш кешке чаштырары хоруглуг болур.

Саргы энцефалиди кижиниң нерв системазынга багай салдарлыг. Оон түңнелинде бертик-межел артып калыр, амы-тынындан чарып болур. Саргыга ызырткан таварылгаларга хөй кезинде 17 харга чедир бичии улус таваржып турар. Бо чылын эмнелге черлеринге саргыга ызырткан дугайында 17 таварылгаларның 9-у 17 хар иштинде бичии уруглар, оолдар болган.

РФ-тиң Тыва Республикада хереглекчилерниң эргелелин камгалаар күрүне албан чериниң медээзи.

Мээң даайым Намажаан Кууларның 1980-90 чылдарда «Шын» солунга үнген дилег чагаазын хөй чылдарда шыгжап чораан мен. Оон соонда даайым бурганнай берген. Амгы үеде ол чагааның бичии кезиндээ безин элей берди, даайымның ында бижээн сестери-биле Тываның аңгы-аңгы булуңнарында чурттап чоруур төрөлдөрүмни биллип алыксай бердим. Олар база мээң-биле чоок таныжып алыр дээрзинге бүзүрөп, даайымның бижээн сестерин ол-ла хевээр дамчыдарын оралдажып көрөйн.

Даайымның ачазы Шаңгыш Кууларның адазы Хемчик Чамбал оглу Куулар. Авазының ады билдинмес, шолазы Калга кадай азы Эжи деп аттыг, кырган-ава. Ээжиниң үш оолунун бирээзи Булзуга (Ортун-Хелин), ол мээң авамның ачазы. Авамны Үржүппаа Булзугаевна Ооржак дээр. Кырган-ачамның улуг оолунун ады Шырап (Улуг-Лама), а бичези Хемчик Чамбалдың оглу Куулар Шаңгыш биле Шырапты 1938 чылда «контрлар» дээш тудуп алгаш

Чагаалар аразындан

Төрөлдөрүм кайда силер

барган дээр.

Бичии оглу Хемчикти 1888 чылда Хорум-Дагга чиигээн боорга, Хемчик деп адаан. Эрзиниң Качык, Самагалдайдан та канчап көжүп үнген улус чүве. Эгезинде Хорум-Дагга чурттап турда, өөнүн ээзин дерзии улус эндеп каан. Оон соонда Эжи кадай үш оолун эдэртип алгаш, Саглыга көжүп келген. Оолдары өскөш, өгленип алгылаан. Чүглө улуг оглу Шырап (Улуг-Лама) чааскаан чурттап чорааш, назылап кырааш, кызыл-дустаан.

Ортун оглу Булзуга (Ортун-Хелин) Саглыга хөй ажы-төлдүг кижини чораан. Эм оъттар чыып, улус эмнээр, Тибетке чедир кылаштап чорааш өөренип алган. Ном судурун ажып, көрүп чорааш, кырып назылааш чок болган. Оон бир оглу авамның акызы Өгбөн-Хөө Ооржак, ачазының ном-судурун, назыны шала дөгүй бергеш, номчуп, чонга бараан бо-

луп чалаттырып-даа чорачы-буянын көргөннер б.

Хеймер оглу 1938 чы. рессияга таварышкаш, бээн. Хорум-Дагга бу өгбевистиң ады Чамбал Бызаанчы. Бызаанчыгаш мындыг шолатак Чогуу фамилиязы Кырг Чооду та кайызы, эки би амгы үеде ооржактар, ку апарган.

Алызында көжүп үнг Эрзиниң Качык, Сайг чораан. Ынчангаш ук-түң үнген дөзүн биллип релдеривис-биле танык-высса дээш, «Шын» с дамчыштыр хары сест биле манап артывыс. Де бир өгбө төрөливис бар мен үшкү салгалдың орт бүзүрөп чоруур мен.

Надежда АЙЫР
Кызыл

Прокурор хыналдазы

Хемчээли 240 муң рубль

Сыстыг-Хем суурнуң Чаптан деп черге 2018 чылдың сентябрь 9-тун хүнүнде бир аңчы ийи элик боолуп алганын истелге илереткен.

Ол Федералдыг хоойлунун «Россия Федерациязының аңгы хоойлужудулга актыларында Аңнаашкын болгаш аңчыыг курлавырын кадагалаар дугайында» 2009 чылдың июль 24-те үнген негелделерин хажыдып, тускай чөпшээрели чок хирезинде аңнап турган.

РФ-тиң Бойдус курлавырының Экология яамызының «Аңчыг курлавырынга чедирген хораның хемчээлин санаар методиканы бадылаар дугайында» 2011 чылдың декабрь 24-те үндүргөн 948 дугаар дужаалы эзуугаар, когаралдың хемчээли 240 муң рубль болган.

Кем-херектиг үүлгедиг-биле РФ-тиң Күрүне аңчыг фондузунун өмүнээзинде Тыва Республиканың дириг амытан-

нар делегейин болгаш биологтуг курлавырының камгалаар талазы-биле Күрүне комитединге ол хире улуг когарал чедиртинген.

Хоойлуга дүүшпес эзу-биле аңнап, онза улуг когарал чедиргени дээш, РФ-тиң Кеземче хоойлузунун 258-ки чүүлүнүн 2-ги кезээ-биле оттурган кеземче херээниң буруудадыр актызын Тожу кожуунун прокурору бадылаан. 240 муң рубль хемчээлдиг когаралды төледириниң дугайында негелде билдириниң кеземче херээн Тожунун район суду сайгарып көрүп турар.

Паспорт чок таварылгада

Инвалидтер болгаш улуг назылыглар, ижинниг херээжен кижилер, чаш уруглуг коляскалыг улустун албан черлеринче кирип аргыжарына таарымчалыг байдалды тургускан дугайында паспорт документ турар.

Өвөрдилге черлериниң инвалидтерге таарымчалыг бай-

далды тургузуп бээрин ышкаш чогуур ачы-дузаны чедирериниң дугайында Россияның Өвөрдилге б эртем яамызының 2015 ч. ноябрь 9-та 1309 дугаар жаалы-биле бадылаан. тынган Чурумунун 7-ги пункт дүүштүр алырга, өвөрдилге черлери чогуур таарымчалыг далдарны тургусканын хө оон түңнелдери-биле па тургузар ужуруг.

Тожунун шупту өвөрдү албан черлеринде инвалид таарымчалыг байдалды тур деп паспорт чок дээрзин курор хыналдазы тодарат судче негелде билдирини кириген.

Бо чылдың март 22-де районун суду 14 муниципал өвөрдилге албан черлери чогуур паспорту 2019 чыл сентябрь 1-ге чедир тургу бадыладыр хүлээлгени дава Судтун шиитпирин өвөрдү черлериниң күүседилгелериниң прокурору хыналда алган.

Аян Оро
Тожу кожуунун прокурорунун дузалагы

«Тывахарылзааинформ»:

чаа үениң харылзаа демдээ-биле
чонче угланган базымы

«Тывахарылзааинформ» – кол харылзаа операторларының бирээзи. Бо компания чурттакчы чонга 75 чыл дургузунда телекоммуникация хандырыл-газын чедирбишаан, хөгжүлдениң агымы-биле харылзаа четкизин болгаш технологияларны эде тургузуп, бодунуң тергидекчи туружун бадыткап чоруур.

Тываның бүгү девискээрин амгы үениң харылзаа-биле хандырып чоруур, сайзыраңгай инфраструктуралыг дың чаңгыс оператору ол. Компанияның ажил-херээниң база бир чедишкени дээрже республиканың социал-экономикаг хөгжүлдениңче угланган хемчеглерге үргүлчү киржиң чорууру.

«Республиканы хөгжүдөр төлөвилелдерге социалдыг харысалгазын күүседип, сайзырадып чоруур «Тывахарылзааинформ» ниитилелинче четтиргенисти илередир-дир бис. Ол сөөлгү дөрт чылдың дургузунда 16 ырак суурга интернет четкизин кожуп тургускан. Бо ниитилел эгелеп алган ажилын ам-даа улаштыр кылыр сорулгалыг» – деп, Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол ТР-ниң Дээди Хуралга (парламентиге) «2019 чылда республикада ажил-херектерниң база иштиги политика дугайында» Айыткалында ук компанияны демдеглевисти, кол кичээнгейни «Чурагайлыг экономика» айтырыгларынче угландырган.

Делегейде амгы үеде IT-технологиялар дыка дүрген сайзырап турар.

Тывахарылзааинформ акционерлиг ниитилел харылзаа инфраструктуразын хөгжүдүп сайзырадыр болгаш чаартыр угланышкынныг стратегияны республиканың чурттакчыларының сонугалдарын барымдаалап тургаш,

тургузуп алган.

– Клиентилерниң амгы үеде хереглеп турар негелделеринге дүүштүр даар дээш, кызып турар бис. Компанияның стратегтиг сорулгалары төлөвилелдери: харылзааның, ажил-херээвистиң шынарын экижидерин чонга таарымчалыг байдалды тургузарынче угланган – деп, компанияның директору Сылдыс Хертек тайылбырлап турар.

«Чурагайлыг экономика» национал төлөвилелди чуртувуска хөгжүдөр негелдези болганда, харылзаа талазы-биле чаартылгалар болур. Ын «Тывахарылзааинформ» боттарының бренд демдээниң хевирин ескертти.

Компанияның чаа логотивин ужу-кыды, эге-төнчүзү чок медээлерниң чаа четкизин таварыштыр кээп турарын, Би-Хем биле Каа-Хемниң чаңгы Сай хем бооп каттышканы дег, компанияның клиентилери болгаш партни амыр-менди хол тутчуп, демниг ажилдаарын илереткен утказынга даянып удазынга демейлээш, шилип алган.

Чаа брендини хүлээнип алганы «Тывахарылзааинформнуң» амгы ү технологияларның база бир бедик чадазынче шилчип үнериниң демдээ.

Ол дээрже клиентилерге таарымчалыг эки байдалды тургузары болгаш абонентилерниң харылзааның шынарын экижидерин боттандыра-дыр «Тывахарылзааинформнуң» парлаг-а-

УЧБ (ДНТ) 19:00 АПРЕЛЬ 23

«Хомду дайынының киржикчилеринге мөгейиг»

оюн-көргүзүгже чалап тур бис!

500 р

Тыва журналисти хоочуну, Россияны налестер эвиле кежигүнү, ТР-ниң алыг ажилдакчызы, хоорайның хүндүлүг тызы

Василий Лаврентьев МАСЛОВТУН

91 харлыында чырык чейден чарлып чору биле холбаштыр, Тыва публиканың Баштын төрелдеринге, чоок леринге ханы кажыы илередип тур.

ИЗВЕЩЕНИЕ

В администрацию сумона Суг-Бажынский Каа-Хемского района поступило заявление от гражданки Ооржак Анжела Начын-ооловны, о предоставлении на праве аренды земельного участка из земель населенного пункта, с общей площадью 1331 кв.м. (площадь ориентировочная, уточняется по материалам межевания), расположенного по адресу (имеющего адресные ориентиры): Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Суг-Бажы, ул. Салчак Допчут-оол, дом 5а, разрешенное использование под индивидуальное жилищное строительство.

В рамках действующего законодательства в течение 30 дней со дня опубликования данной информации администрация сумона Суг-Бажынский Каа-Хемского района принимает письменные возражения по данному заявлению.

Председатель администрации сумона Суг-Бажынский Ооржак Е.Б.

КУШ ЧОК ДЕП САНААР

Барыын-Хемчик кожунунуң Дөң-Терезин ортумаак школазын 2006 чылда дооскан Чаян Хеймер-оолович ООРЖАКТЫҢ адынга тывыскан Б 4308248 дугаарлыг аттестаттын читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Маргарита Маадыр-ооловна ТУРЧИНА

Маргарита Маадыр-ооловна Турчина аар аарыгдан аарааш, 2019 чылдың апрель 10-да хенертен мөчээ. Ол 1963 чылда Алдан-Маадырга төрүттүнгөш, аңаа школаны дооскан. 1981 чылда Сүт-Хөлдүн эмнелгезинге санитар-калап ажилчын намдарын эгелээн. Кижилерниң ыдыктыг мергежили – эмчини сонугай бергеш, Кемеровонун эмчи институтунче киргеш, ону чедишкенин дооскан. 1994 чылда республика поликлиниказынга эмчи-интерн турган. 1995 чылда Сүт-Хөл кожунунун төп эмнелгезиниң улуг эмчизиниң оралакчызынга депшээ. 2003 чылдың августта Сүт-Хөл кожунунун төп эмнелгезиниң улуг эмчизинге томуйлаткан. 2008 чылда ТР-ниң кадык камгалалының национал төлөвилелдер килдизиниң эмчи-эксперди кылдыр Кызылче шилчээ. Улаштыр Кызыл хоорайның поликлиниказының отоларинголог эмчизи болуп ажилдаан. 2009 чылда кол эмчиниң хүлээлгезин күүсеткеш, 2011 чылда хоорайның поликлиниказының кол эмчиниң организас-методиктиг ажил талазы-биле оралакчызы апарган. 2016 чылда «Серебрянка» санаторий-профилакторийниң кол эмчизиниң оралакчызынче шилчээ. 2019 чылда, бир ай бурунгаар, ол хоорайда чаа тургустунган уругларның санатор-эмнээшкениниң килдизиниң удуртукчузу апарган турган.

Кадыкшыл шугумунга ажилдап келгени 38 чылдарның иштинде Маргарита Маадыр-ооловна тыва чоннуң кадыы

дээш билин-даа, дыжын-даа харамнанмаан. ТР-ниң Кадык камгалал яамызының «Эң эки эмчи-удуртукчу» деп диплому-биле 2006 чылда шаңнаткан. ТР-ниң Чазааның Даргазының «Ие болгаш чашты камгалаар» талазы-биле мөөрейниң тии-лекчизи болуп, бирги чергениң диплому-биле база ол чылын шаңнаткан. 2015 чылда Россия Федерациязының Кадык камгалал яамызының Хү бижиин ол холга алган.

Маргарита Маадыр-ооловна амыдыралында алганы буянныг эмчи мергежилин бедик деңгелдирген. Сагыш чооваачал, чаа билиглерге чүтүлдү боттандыра дээр бодалдары нарын болгаш хөй т Ооң бүтпээн күзелдерин эмчи университетинде өө турар огул Батыр боттандыра. Улуг эмчинин аава кады төрээнеринге, чоок төрелдеринге, эмчи эш-өө ханы кажыдалды илередип тур бис.

Сөөлгү орукче апрель 12-де Кызыл хоорайның Ка кудумчузу 2/1-ден үдээр.

Чоок төрөл

солуннуң сайтызы://shyn.ru

электроннуң почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

Неделяның тиражы: 11250 экз. Үндүрүлгениң тиражы: 370

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Редакторнуң хүлээлгезин
күүседип турар К.К. Монгуш.

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүң
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Редактор — 2-01-35.

Редакторнуң оралакчызының
хүлээлгезин күүседип турар М.О. Ондар — 2-17-91.

Секретарь (А.К. Куулар) — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Реклама, чарлал килдизи (С.С. Кукут) — 2-18-10.

РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:

Ниитилел-политиктиг болгаш социал айтырыглар (редактору Ш.М. Суван),
Экономика, үлетпүр болгаш көдээ ажил-агый (редактору А.Д.Б.Түлүш,
корр. Ш.Н. Ховалыг).

Культура, чогаал, медээлер база спорт (редактору А.Н. Соян),
Очулга (А.К. Ооржак, Р.Д. Демчик, А.А. Лагбы).

Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40601810600001000001

УФК по РТ (п/сч 3012646360)

БИК 049304001 ИНН 1701062430

КПП 170101001

Отделение — НБ Республика Тыва,

г. Кызыл.

ОГРН — 1191719000395

Государственное автономное

учреждение Республики Тыва

«Издательский дом «Тывамедиагрупп».

Солуну «Тываполиграф» КХН-ге парлаган
(Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко, 11).
Солунда парлагтыг материалдарны
торларының бодалдары редакцияның туружун
дүүшпейн барып болур. Айыттыг сананды бот
өскө-даа фактылары, дыңдагылары дээш материалдары харылаар.

Чагыдылга индекс: хуу ююклерге — 11530

организацияларга — 31730

Солун неделяда үш катал үнер.

Хемчээли 3 парлаар ама.

Номерни парлагже дужааган.

График езугаар — 18.00, херек кырында — 17.00

Солун көпбейн берганда, 2-18-10 телефондо дээр.